

Misjonsansvar og språkutdanning

Den aktuelle språksituasjon på norske misjonsfelt i Afrika, Asia og Sør-Amerika

AV HELGE MÆHLUM

Vi begynner denne undersøkelsen med en påstand: «Misjonskall og misjonærkall er også *språk-kall*». Setningen går igjen flere ganger nedenfor. Mange kjente norske misjonærer har vist dette i handling på en så overbevisende måte at de bl. a. av den grunn er omtalt i mange av våre lærebøker hvor misjonskunnskapen har plass. Noen av dem er blitt berømt som språkgenier. De utarbeidet med stor dyktighet nye skriftspråk, som åpnet veien inn både til Boken og bøkene. Disse språklige pionérmisjonærer har ikke fått plass i det stoffet som her legges fram.

Det er et hovedsikte med undersøkelsen at den skulle kunne bidra til en fornyet refleksjon omkring noen av de spørsmål som melder seg når det er tale om misjonsselskapenes språkstrategi og lingvistiske utdanningspolitikk. I vår tid er det klart at dette etter hvert også begynner å engasjere de selvstendige unge kirkers ledere. Det felles evangeliske ansvar reiser felles problemer ute i marken.

Et stille håp finnes hos forfatteren: at både misjonsledere og misjonskandidater – sammen med de erfarne misjonærer – ville la seg engasjere til å drøfte avgjørende saker på nytt og med friske øyne. Kanskje har det forekommet at en planmessig språkpolitikk på flere vis enten har vært fraværende eller er blitt tilsidesatt av mange andre saker som syntes enda mer presserende.

I denne artikkelen – i en senere artikkel skal vi behandle norske misjoners språkstrategi og lingvistiske utdanningspolitikk — finner vi det nødvendig å konsentrere oss om en forholdsvis kortfattet *oversikt* over den aktuelle språksituasjon, slik en ikke-ekspert har maktet å begripe den og karakterisere den. Omfattende litteratur-studier ligger ikke bak. I betydelig grad bærer framstillingen – det gjelder begge artiklene – preg av det erfarne misjonærer har gitt gjennom lengre samtaler og diskusjoner. Vi vil her gjerne takke dem for interesse og tålmodighet.

Sør-Arika (Natal)¹

I «Fakta om Det Norske Misjonsselskap» (=FNMS) leser vi om den provinsen som er aktuell i vår sammenheng, Natal: 3 millioner innbyggere, derav 2 mill. afrikanere, 1/2 mill. indere, og omtrent samme antall hvite. Det innfødte språket er *zulusk*. Etterat Sørøst-regionen av Den evangelisk-lutherske kirke ble konstituert i 1960, kan riktignok våre misjonærer (NMS) bli plassert utenfor zuluområdet. Men det dreier seg i så fall bare om dialektforskjeller, omtrent som mellom svensk og norsk. Det samme kan sies når det gjelder *swazisk*, en annen dialekt (språk) som er blitt aktuell i og med den lutherske kirkes evangelisering på andre siden av den politiske grensen, altså i Swaziland.

I. E. Hodne skriver i FNMS: «Zulufolket er med rette stolte av språket sitt. Det er både vakkert og uttrykksfullt, rikt og melodios, og svært konsist i sin oppbygning.»²

Trykte hjelpemidler er det bra med på *zulusk*. Det rår énstemmighet om at det er et nokså vanskelig språk. Som tilfelle vel er med så mange av de språkene vi kommer til å behandle: man kan alltid nokså fort lære å «slenge igjennom» med en blanding av et europeisk språk (her engelsk) og det innfødte språk, men det kreves tålmodighet og hardt arbeid med språket, skal man kunne utføre virkelig godt arbeid i kirkeliv og evangelisering.

Vi bør nevne at enhver misjonær i Sør-Afrika selvsagt vil ha store fordeler om han behersker *afrikaans* (boerspråket). I Natal er det likevel mer aktuelt med kombinasjonen *zulusk/engelsk*. Engelsk brukes på presteskolen og i mye annen undervisning. I de par siste ti-år har en sterk zulu-fisering gått for seg. Mange har kjent seg utrygge på hva myndighetenes språkpolitikk egentlig vil føre til. Dette problemfeltet er for infløkt til å bli tatt opp videre her.

Ute i distriktene i Natal er det nærmest bare *zulusk* som kommer på tale i Ordets forkynnelse, eventuelt *xhosa*- og *swazi*-dialektene.

1 Fakta om Det Norske Misjonsselskap (FNMS), red. Ingolf Edw. Hodne, 2. oppl. 1971; art. om Sør-Afrika s. 29–56 (Hodne). Vi intervjuet misjonsprestene O. Fløttum, A. Harstad, J. E. Ofstad.

2 FNMS s. 30. Sml. den interessante karakteristikk av zulu-språket som er sitert etter dr. J. Astrup s.st.

*Madagaskar*³

Befolkningen på øya utgjør ikke noen homogén enhet: det er i alt 18 forskjellige hovedstammer, hver med nokså forskjellig opprinnelse. Men «språket er stort sett det samme over hele øya» (FNMS s. 60). Bibelen ble oversatt til stammespråket *merino*. Etter frigjøringen ble dette da det offisielle språk. For de enkelte stammer er det ikke helt enkelt å forstå hverandre. En annen vanskelighet i kirkearbeidet ligger i dette at prekenspråket, som både prester, evangelister og misjonærer bruker, har tatt opp i seg mye av det såkalte *kabari*, folkeforsamlings-språket, med dets ordforråd og regler. Derfor oppleves det ofte at de enkelte ledd som er så typiske i en tale i folkeforsamlingen, går igjen i de gassiske presters prekener: hilsen, tiltale, innledning, så prekenens corpus (som igjen deles inn «for det første ---, for det annet --»), og til slutt en høflig takk til forsamlingen som hørte på.

Gassisk blir, sammen med *kiswahili* (s. n.), gjerne regnet for å være det letteste av de innfødte språk som norske misjonærer må lære. Det har lenge foreligget mye trykt litteratur, som selvsagt er til stor hjelp når språket skal tilegnes. Vår egen Johs. Johnson's «mesterlige, enkle og oversiktlige grammatikk» har ytt god hjelp. En ny og større grammatikk av språkforskeren dr. Otto Chr. Dahl er nå under utprøving. Ordbøker i språket er utarbeidet av franske katolikker. Det eksisterer også en engelsk-gassisk ordbok.

Helt opp til 1972 har skolevesenet vært sterkt preget av fransk. Den politiske og kulturelle situasjon gir godt bakgrunnsmateriale når en skal forsøke å bedømme språksituasjonen for kirke og skole. Det finnes mye litteratur på gassisk også fra luthersk hold.

*Kamerun*⁴

Da våre misjonærer kom til Kamerun i 1925 (før misjonsarbeidet ble helt innlemmet i NMS), møtte de ukjente språk som betydde en stor utfordring for dem. «Språkene måtte de tilegne seg uten ordbok og grammatikk, og for en stor del måtte de bruke lærere som hverken

3 I FNMS fins art. om *Madagaskar* på s. 59–83 (E. H. Lohne). Vi har intervjuet misjonærene Th. Torbjørnsen og frue, S. Aarvik. Dessverre ble vi forhindret fra å diskutere mange aktuelle spørsmål med språkforskeren (misjonær) dr. Otto Chr. Dahl. Vi viser til hans hefte «Misjonsarbeidet og folkets kulturelle tradisjoner», Stvgr. u. å.

4 I FNMS fins art. om *Kamerun* på s. 85–103 (O. Toft og N. Otterøy). Vi intervjuet misjonærene L. Lode og Torunn Lunde.

kunne lese eller skrive» (FNMS s. 92). Ja, de måtte til dels også utarbeide alfabet og ortografi for dem. En rask kikk på et noenlunde detaljert språkkart viser at Kamerun hører med til et av de vestafrikanske områder hvor språkforvirringen er størst.

Slik Kamerun nå eksisterer som politisk, selvstendig enhet, har det svært mange ulike raser innenfor sitt område. *Pygméene* utgjør rester av urbefolkningen. Vi finner de store og kraftige *sudan-negrene*. (Det er viktig å merke seg at ordformen «sudan» i denne forbindelse ikke egentlig har noe med navnet på den moderne staten Sudan å gjøre.) Denne stammen har mørk hud. *Bantuene* som bor i Kamerun, har negroide trekk. *Fulanerne*, som en tror er i slekt med nord-afrikanske stammer er lysere i huden. De er stolte og stridbare, – og nesten 100 % muhammedanere. Til slutt nevner vi det fredelige *haussa-folket*. De driver særlig med handel.

Bare på NMS sitt felt i Kamerun må vi minst regne med 20 språk, «like forskjellige fra hverandre som norsk og russisk», heter det (FNMS s. 85f). Men vi er stygt redde for at dette faktisk er for *mildt* sagt, da avstanden mellom de to indoeuropeiske språkene norsk og russisk helst er mye mindre enn mellom de fjernere språk i Kamerun innbyrdes.

Allerede ved det lille som her er tatt med, forstår vi at det evangeliske arbeid i Kamerun medfører mange store problemer, både for opplegget av språkutdanningen og for det videre arbeid og dets strategi. Rapporter fra misjonærkonferanser, hvor språkspørsmålene ofte er blitt debattert, viser tydelig at det har rådet stor usikkerhet i bedømmelsen både hos heimeledelsen og i misjonærflokken. Her må vi vise til artikkel 2, hvor nettopp Kamerun har fått en bred plass, fordi det gir så godt demonstrasjonsmateriale i vår sammenheng.

*Etiopia*⁵

Språksituasjonen har ikke alltid vært konstant i Etiopia. Folkevandringer av stort omfang og dyptgripende politiske forskyvninger har flere ganger forvandlet bildet sterkt.

Det gamle Aksum-riket, som i Oldtida spilte en betydelig rolle og stod i levende handels- og kulturkontakt med mange land i Orienten,

5 Om historiske, kulturelle forhold i *Etiopia* finner man instruktiv orientering i boken «I Herrens tjeneste» III, Misjonssambandet i Afrika, s. 9–42 (J. Sandve). Se også FNMS (Aud Skagestad). Vi intervjuet misjonærene T. Vatnedalen, M. Magerøy, Magnhild Lunden og Liv M. Risa.

hadde sitt sentrum langt mot nord-øst. Dette rikes offisielle språk (ge'ez) ble etterhvert utviklet til et kulturspråk av rang. Bibelen ble oversatt, om det skjedde svært raskt eller mer suksessivt over et lengre tidsrom, vet vi ikke. Også etterat språket døde ut som talemål, ble det gjennom århundrene like til vår egen generasjon bevart som den ortodokse («koptiske») etiopiske kirkes offisielle språk, med en rik oversettelseslitteratur.

Ge'ez (gammel-etiopisk, noe «ny-etiopisk» fins ikke, det måtte da være det moderne amharisk) var et forholdsvis rent semittisk språk. Det opplevde ingen brå omforming etterat stammer hadde brakt det med seg over sundet fra Sør-Arabia til det afrikanske kontinent, før vår tidsregnings begynnelse.

Av de semittiske språk som tales i det moderne Etiopia, er det *tigrinya* som er mest i slekt med det gamle ge'ez-språket. Enda lenger mot nord-øst er det et annet semittisk språk, vanligvis noe misforståelig kalt *tigré*. Språket har nylig fått en omfattende, vitenskaplig ordbok, utarbeidet av tyske og østerrikske forskere. De svenske misjonærene fra Evangeliska Fosterlandsstiftelsen har betydd mye for odlingen av det førstnevnte tigrinya. (Eritrea-misjonen utgav en god del litteratur på språket.)

Det var et annet semittisk (eller: semittisk-hamittisk) språk som ble opphøyet til den moderne statens offisielle språk: *amharisk*. Dette hang sammen med at det politiske maktsentrum ble forflyttet, over på det området hvor dette stammespråket ble talt (sør-vest-over). Språket har en sterkt blandet karakter både i oppbygging og ordforråd. Det har m.a.o. fjernet seg meget langt fra Oldtidens ge'ez.⁶

Mer ut i periferien, eller i hvert fall lenger borte fra det politiske sentrum i Addis Abeba, finnes mange stammespråk som er lite utforsket og som ikke har noen litteratur. Det gjelder om Etiopia i sør og vest som om Kamerun (s.o.): det er en voldsom språkforvirring. Kartet som følger med professor Ullendorf's bok om de semittiske språk i Etiopia (se note 6)⁷, viser hvilket lappeteppe som framstår når forskerne skal sette på papiret hvordan situasjonen fortoner seg. Et eget for-

6 Om de semittiske språk i Etiopia har vi en dyptpløyende undersøkelse i E. Ullendorf: *The Semitic Languages of Ethiopia*, London 1955. Mer lettlest og alment forståelig er s.forf.'s *The Ethiopians, An Introduction to Country and People*, 2. ed., London 1960 (særlig s. 116-135).

7 Om kulturhistorien, se: S. Pankhurst: *Ethiopia, A Cultural History*, Woodford Green, 1955 (nytt oppl. 1959).

skerteam i Addis Abeba utgir stadig ny-reviderte utgaver av sitt språkkart. Nye deltaljer kommer stadig for dagen.

Store deler av Etiopia, det gjelder også de misjonsområder hvor Norsk Luthersk Misjonssamband og Det Norske Misjonsselskap arbeider, bebos av galla-stammer. *Galla*-språket har Bibelen og en god del litteratur, mest oversettelser. Svenske misjonærer har gjort en stor innsats også her, sammen med innfødte medarbeidere. I bibeloversettelsen er det etiopiske alfabet brukt, eller vi burde heller si: de etiopiske stavelsestegn, ca. 250 i tallet + talltegnene. Dette forhold henger nok sammen med at amharisk (som bruker det nevnte syllabar), er offisielt språk i landet. På NLM's felt i Sør-Etiopia finnes også en hel del ulike *sidamo-språk* (s.n.).

Ved Mekane Yesus-kirkens presteseminar i Addis Abeba undervises det på engelsk. Engelsk har befestet sin stilling som første hjelpespråk. Keiseren oppholdt seg i flere år i England under den italienske okkupasjon. Likevel er det visstnok bare fransk han benytter utenom amharisk. Dette henger sammen med at fransk tidligere hadde en særlig privilegert og sterk stilling i etiopisk skole- og kulturliv.

For misjonærene er den språklige situasjon i Etiopia svært vrien. Amharisk er det offisielle språk, og de nye misjoners utsendinger har da nærmest plikt til å ofre seg for dette vanskelige språket, uansett om det i det daglige arbeid er mye eller mindre tjenlig for dem. Helst mer enn ett år behøves for å makte å lære amharisk så noenlunde. Det er vel ikke den nokså innviklede stavelses-skriften som er den verste bøygen, men den temmelig vriene blandingsstruktur som språket oppviser. Til dette kommer da at mange misjonærer arbeider blant stammefolk, hvor kunnskapen i amharisk til dels er null. Mer om dette i artikkel 2.

Det fins nå atskillig brukbar hjelpelitteratur for det amhariske språkstudiet. De norske misjonærene Marie Frydenlund og Kristine Svensen har utarbeidet en lærebok som skandinaviske misjonærer har hatt god hjelp av. Ordbøkene er av eldre dato, ufullstendige og med varierende kvalitet. Italieneren Guido's amharisk-italienske ordbok var etter forholdene ved århundresskiftet vel en bragd, men den er foreldet og av andre forståelige grunner lite tjenlig for våre utsendinger. Den beste som nå fins, skal visstnok være det leksikon i to bind som er utgitt i Moskva: amharisk-russisk og russisk-amharisk. En helt ny «Amharic Textbook» er utarbeidet av professor W. Leslau ved University of California. Den er utstyrt med ordlister, grammatikk, esestykker og øvelser og har en fin progressiv oppbygning.

Sidamo-språkene er det stort sett bare en italiensk forsker som har levert bidrag til. Egentlig brukbare hjelpemidler fins ikke. Bortsett fra katolikkenes språkkurs i Roma, fins heller ikke ordnet undervisning i noen av disse stammespråk, etter det som det er mulig å finne ut.

Den tillatelse NLM og NMS har fått fra øverste hold til å drive misjonsarbeid i Etiopia, (i områder hvor den ortodokse etiopiske kirke står svakt), er gitt på bestemte vilkår. I hovedsak dreier det seg om plikt til å legge sterk vekt på det humanitære og det undervisningsmessige. Dessuten skal landets lover for språkbruk følges. Preken og undervisning skal skje på *amharisk* (bortsett fra akademisk undervisning på engelsk/fransk). Slik er det også blant stammefolkene, hvor kunnskapene i amharisk fram til nå har vært skrøpelige. Dermed får tolke-institusjonen mye å si. Ofte må 2–3 tolker brukes samtidig. Det er ikke vanskelig å forstå den offisielle håndheving av amharisk som obligatorisk riksspråk, for «énspråklighet» har betydning for det politiske samhold og letter administrasjonen av dette veldige rike. Og siden studiet av amharisk tar så mye av de unge misjonærenes krefter og tid i en årrekke, blir det dårlig høve til å sette seg inn i stammespråk. Litt mer om dette nedenfor i den prinsipielle overveieelse.⁸

*Tanzania*⁹

Det offisielle språket i Tanzania er, som i Kenya, *kiswahili*. Dette har masser av lånord fra arabisk og fra flere europeiske språk også, men i strukturen er det et bantu-språk, og vel det viktigste av språkene i denne store familien. Det blir i hvert fall forstått av mer enn 30 mill.

8 Om de forskjellige etiopiske stammespråk fins det en god del litteratur på engelsk, fransk og tysk. Noen av de mest kjente forskere var og er italienerne, som har skrevet det meste på italiensk. Sml. om sidamo-språkene: E. Cerulli, *Studi Etiopici*, II, *La Lingua e la storia dei Sidamo*, Roma, 1938. Cerulli har også levert bidrag til forståelsen av språkene i Harar, Janjero og Kaffa. W. Leslau (nå University of California) har behandlet det semittiske språket *gurage*, som tales av stammer nordfor sidamo-språkets område(r).

9 Om forholdene på Norsk Luthersk Misjonssambands arbeidsfelt i *Tanzania* kan man lese i artikkelen som finnes i bind III av «! Herrens tjeneste» (se anm. 5) s. 73–82. FNMS forteller noe om NMS's støtteearb. id, s. 105–107 (F. Evensen). Vi intervjuet misjonærene M. Mjølhus, Bjørg Rønning, Else M. Voll og skylder bibeloversetter og misjonær Frøydis Nordbustad spesielt mye når det gjelder språket til mbulustammen (kimbulu = iraqw). Etter denne artikkelen ble skrevet, er det kommet ut en meget opplysende bok om en annen av stammene der: M. Mjølhus: *Mangati, Tanzanias krigerske nomader*, Oslo 1972.

mennesker i flere av de nye selvstendige statene, helt vestover til de østlige deler av Zaire (Kongo). Det er handelen som gjorde kiswahili til lingua franca i Øst-Afrika. Det finnes gode litterære hjelpemidler og ordbøker, og en betydelig original litteratur på språket. Ved mange universiteter undervises det i kiswahili. Det er på trappene å gjøre det til valgfritt gymnas-språk også i Norge. Sammen med gassisk blir det regnet for det letteste språk misjonærene kan gi seg i kast med. Trolig kan man etter 4 *måneder* greie seg nesten like bra som man i Japan kan etter 4 *år*!

Utenom stats-språket kiswahili er det i Tanzania en sann vrimmel av ulike språk, som til dels endog tilhører helt forskjellige språkfamilier. Dette siste gjelder om forholdene på det felt NLM overtok etter tysk og svensk misjon: Mbulu distrikt i nordøst. Her bor hovedsakelig to stammer: mbulu-(= iraqw-)stammen og mangatistammen. Til nå er det i den norske misjonærflokken her visstnok bare én eneste som har ofret seg for iraqw-språket, Frøydis Nordbustad. Etter viktig forarbeid av svensken Anna Strøm, er et fonetisk alfabet blitt utprøvd og forbedret, og Markus-evangeliet og en del små traktater trykt, med støtte fra Det Norske Bibelselskap. En av de første innfødte medarbeidere Anna Strøm hadde, var den nåværende presidenten for den lutherske Mbulu-synoden, Bartolomayo Yonathan. De språklige mål er ikke nådd bare ved at et høvelig alfabet er laget og forbedret. Det gjelder at stammen får lære å *lese* dette sitt morsmål. Men her melder det seg mange problemer av politisk, språkpolitisk, lingvistisk og praktisk natur. Litt mer om det i artikkel 2.

Et bevis på kiswahili-språkets anvendbarhet i Øst-Afrika kan en si det er at en av misjonærfamiliene fra Mbulu-synoden nå er flyttet over grensen til trafikk-knutepunktet Voi i Kenya. Der driver Jon Jøssang og frue et lovende litteratur- og opplæringsarbeid. Gjennomfarten er sterk i byen, og evangeliet spres gjennom kiswahili, som de fleste forstår, enten det er deres morsmål eller hjelpespråk nr. 1 eller 2.

Engelsk har ikke så sterk stilling i Tanzania som i flere andre friestater i Afrika. Likevel bør det ikke glemmes at enkelte misjonærkategorier ikke kan greie seg uten endog meget solide kunnskaper i engelsk. Det gjelder i sær leger og sykepleiere som skal undervise i medisin og helsestell.

India og Bangladesh¹⁰

De lutherske kirker vi nå kommer til, er alle sprunget fram av innsatsen fra Santalmisjonen i Norden. Feltene det er tale om, ligger i virkeligheten temmelig samlet geografisk sett, men på grunn av den siste mannsalders politiske utvikling i området på den indiske halvøy, er de havnet innenfor to politiske stater: India og Bangladesh (før del av Pakistan). Pionerene på feltet i Santalistan i Nord-øst India er vel bra kjent av de fleste norske skoleelever. Både Skrefsrud og dansken Børresen figurerer med rette i de vanlige lærebøker som har med misjonskunnskap.

Arbeidet som ble gjort for å skaffe santalfolket et skriftspråk med tilhørende ordbøker (Bodding, Campbell) var en stor pionérinnsats. Språkforholdene i disse to statene (og i resten av Pakistan, etter Bangladesh ble selvstendig) er så kompliserte, og hører dessuten sammen. Derfor trengs en samlet oversikt her.

Langs Indias grenser mot Tibet, Nepal, Sikkim, Bhutan og Burma tales flere såkalte *tibeto-burmanske språk*. Men bortsett fra disse dreier det seg i India om følgende, fordelt på to store språkfamilier: 1/4 taler *dravidiske språk*. I denne fjerdedelen kan vi også ta med *munda-språkene*, i alt talt av 4–5 millioner, særlig i statene Bihar og Orissa. Viktigst blant disse er bl. a. nettopp *santali*.

Den resterende 3/4 av befolkningen i India har språk som hører til den østlige hovedgren av vår egen indo-europeiske språkfamilie. (Tidligere kjente språk som disse «går tilbake på», er *prakrit* og *sanskrit*.) Viktigst er *hindi*, som etter den nasjonalistiske målsetting skal erstatte engelsk som Indias offisielle språk. Blant de grupper av språk som er nær beslektet med hindi, har den østlige gruppe mest interesse i vår sammenheng: bengalsk (bengali), assamesisk, bihari og oriya. *Bengali* er hovedspråket i den nye staten Bangladesh. Nær beslektet med dette er det ny-indiske språket *assamesisk*, som har litteratur helt tilbake til det 15. århundre.

I Nord-India mot øst er det svære områder som ikke egentlig har noe felles språk. I Bihar brukte tidligere de tyske misjonærene i Gossner-misjonen (som våre misjonærer kom inn i) hindi for en stor del. Men Santalmisjonen har i sitt arbeid kunnet bruke *santali* i stor

10 Helt ferske opplysninger om forholdene på feltene i *India og Bangladesh* finner vi nå i disse publikasjonene: 3-årsmedling for Den Norske Santalmisjon 1969–72, Oslo 1972; «På tre kontinenter», Oslo 1972. Vi intervjuet misjonærene T. Iveland og S. Strømsmo.

grad. Dette er godkjent som skolespråk nå. I delstaten Assam fins boro-stammen. Også deres språk, *boro*, er godkjent på de lavere trinn i undervisningen, men for en misjonær vil det likevel her være aktuelt å lære begge språk, dvs. også det offisielle *assamesisk*. I en del av den tidligere delstaten Assam, området Sylhet som gikk over til (Øst-) Pakistan og nå tilhører Bangladesh, har Santalmisjonen overtatt et område med 2–3 000 kristne *khasiere*. Også her vil det få stor betydning om en misjonær er to-språklig, da bengali selvsagt blir det *offisielle* språk. Også i nåværende Bangladesh fins det misjonsarbeid blant santalere. Disse søker dels sin skolegang der hvor bengali er undervisningsspråk.

Det er klart at språkproblemene har vært økende for vår misjon og for kirkene der ute, etterhvert som evangeliseringen førte misjonen videre utover fra dens klassiske utgangspunkt i Santalistan.

En pionérinnsats er skjedd i den siste tid i og med oversettelsen av Det Nye Testamente til boro-språket (Håkon Halvorsrud).

Forholdene i begge stater er preget av restriksjoner og usikkerhet. Det er vel for tidlig å si noe sikkert om hvordan språk- og misjons-situasjonen vil bli i den nye staten Bangladesh. Se videre artikkél 2.

*Hong Kong og Taiwan*¹¹

Både NLM og NMS hadde tidligere et omfattende misjonsarbeid inne i Kinas innlandsprovinser Hupeh, Honan og Hunan. Etter kommunistenes maktovertagelse fortsatte en del misjonærer et arbeid i kronkolonien Hong Kong, ved Kinas sørgrense ute ved kysten, og på Taiwan (Formosa). De misjonærene som hadde lært seg kinesisk, kunne uten videre forsette arbeidet på begge disse steder, særlig fordi det dreide seg om arbeid blant flyktninger *fra Kina*.

Ordet «kinesisk» er ikke uten videre éntydig når det brukes om språket. Professor Henry Henne gjør i en leksikonartikkel¹² oppmerksom på at moderne kinesisk deles inn i følgende hovedgrupper av

11 I FNMS fins artikkelen om *Kina* på s. 127–146 (H. Andersen), om *Hong Kong* på s. 149–158 (s.forf.). Tilsvarende stoff om arbeidet innen NLM i bokverket «I Herrens tjeneste» II, Oslo 1966: Om Hong Kong s. 9–27 (A. Aavik). *Taiwan*-artikkelen i FNMS, s. 161–171 (E. Aarsheim), «I Herrens tjeneste» II s. 33–53 (A. Aavik). Vi intervjuet A. Hoas og fant særlig mye stoff i professor H. Hennes artikler (s. n. note).

12 Se artiklene om *Kina* i Gyldendals Store Leksikon. Her er første utg. brukt (sp. 2779ff).

dialekter: 1) *mandarin*, viktigst her er Peking-mandarin, på grunn av denne byens viktige politiske stilling gjennom lange tider; 2) *wu-dialektene*, som tales fra Shanghai og sørover langs kysten; 3) *min-dialektene*, tales særlig i provinsen Fu kien; 4) *kantonesisk*, tales i provinsen Kwang tung og Hong Kong; 5) *hakka-dialekten*, brukes vesentlig i provinsene Kwang tung og Kiang si.

Gjensidig forståelse støter ofte på vanskeligheter mellom dialektfamiliene, f. eks. gjelder dette mellom mandarin-talende og dem som har kantonesisk. (Sml. det vi ovenfor sa om forholdene på Madagaskar.) *Mandarin*, som altså særlig er bygd opp på dialekten i Peking, er det «offisielle» kinesisk. Det er norm både for tale og skrift.

Kinesisk er verdens største språksamfunn. Om lag 850–900 millioner bruker kinesisk i og utenfor Kina.

Den berømte dr. William Millne har preget denne setningen: «Den som skal lære kinesisk, må ha en jernhård helse, lepper av stål, hode som av eketre, hender som springfjær(!) og øyne som en ørn; han trenger en apostels hjerte, en engels hukommelse og – Metusalems alder.»¹³

En videre karakterisering av det kinesiske språks utfordring får vi gjennom pionérmisjonæren Olav Espegrens ord: «Misjonærer må huske at det å lære kinesisk er like vanskelig som helliggjørelsen; man blir aldri ferdig!» Fortsatt gjelder nok det misjonærene fikk erfare inne i Kina: skal man bli en god misjonær for og i dette folket, må man lære å tenke, tale og føle kinesisk. Ikke alle når like langt. Muligens «skiller» et språk som kinesisk spesielt godt mellom språkstudentene.

Kinesisk er et typisk lydsspråk, eller tonefalls-språk. Likesom første *konsonant* i de norske ordene «bar», «far», «kar» og *vokalen* i ordene «ras», «ris», «ros», «rus» gir dem helt ulik betydning, så kan på kinesisk de 4–5 brukte *tonefall* skille totalt mellom ord som, bortsett fra dette, er helt like.

Gode hjelpemidler for studiet av kinesisk er det selvsagt lettere om i vår tid enn tidligere. Det er ikke blitt noe av en tidligere varslet overføring til *latinsk* alfabet.

Det opplagte «hjelpespråk» har i Kina «alltid» vært engelsk. Det meste av hjelpelitteraturen, grammatikker og ordbøker fins på engelsk (og russisk, selvsagt). Tradisjonelt har en stor del av misjonærflokken i det fjerne Østen kommet fra engelsk-talende land.

13 Sitert for meg av A. Hoaas. Noe liknende er blitt sagt av misjonær Schreuder om zulu-språket, men han hadde visstnok ikke med ordene: «hender som springfjær»!

Hong Kong fikk sin strategiske betydning for britenes opiumshandel med Kina. Opiumskrigen (1841–1842) endte med at britene tok øya. «Hongkong-basen gikk inn i en blomstringsperiode, samtidig som den drepende gift stadig tærte sterkere på det kinesiske folks kraft og helse», skriver A. Aavik.¹⁴

I 1898 ga Kina Storbritannia forpaktningsretten til et område innenfor Kowloon på 99 år. Dermed kom Hong Kong også til å bestå av en del av det kinesiske *fastlandet*.

Befolkningen består nå delvis av representanter for alle Kinas ulike dialekter, så arbeidet er ikke uten problemer når det gjelder språket. Men det gode undervisningsvesenet utjevner forskjeller og styrker stillingen for den offisielle målform, kantonesisk, som alle nye misjonærer nå lærer.

Taiwan: I det 6. århundre e. Kr. skjedde en malayisk invasjon på denne øya. Klimaet og jungelen passet dem godt. Stort sett hadde disse stammene øya i sin besittelse alene helt fram til det 16. århundre. Etter en del «strandhogg», hvor både spanjoler, portugisere og hollendere var inne i bildet, kom en mektig invasjon fra det kinesiske fastlandet. Urinnvånerne, som hadde kommet fra Filippinene (Indonesia eller Malaya?), ble trengt sammen oppe i fjellene, der vi finner dem den dag i dag, i et antall av en kvart million. Man må også ta med i betraktningen oppblomstrings-tida under japansk styre (1895–1945) for å forstå den store utviklingen i jordbruk og industri. Folkemengden deles etter det ovenstående naturlig i tre: 1) Urfolket, med egne språk og dialekter. 2) Taiwan-kineserne. Kanskje utgjør de nå ca. 9 millioner. Deres kinesisk er en annen enn den som i og med fastlandskinesernes politiske makt ble riksspråk på øya (s.n.). 3) Fastlandskineserne. De kom sammen med president Chiang Kai-shek og restene av hans hær og administrasjon. Det dreier seg om 3 millioner. *Mandarin* er derfor blitt det offisielle språk på Taiwan som i kommunist-Kina. Men vi skal merke oss at utvidelsen av vårt aktuelle misjonsarbeid (NMS, NML og Den lutherske frikirke) og av den lutherske kirkes egen evangelisering til i større grad å gjelde *også* Taiwan-kineserne (de 9 millioner som bodde der før Chiang Kai-shek kom), har aktualisert spørsmålet om *differensiert* språkutdanning blant misjonærene, for bedre å kunne nå inn til folkets hjerte innenfor begge grupper.

14 A. Aavik, «I Herrens tjeneste» II s. 10.

Blant urinnvånerne har norsk misjon ikke hatt arbeid. Men en norsk-amerikaner (Torjusen) har deltatt i bibeloversetterarbeid. Det er mest presbyterianerne og den katolske kirke som har virket blant urfolket.

*Japan*¹⁵

Både NMS og NLM har et betydelig arbeid på Japans største øy henholdsvis øst og vest for Osaka. I nærheten av NMS arbeider også Den lutherske frikirke. Deres menigheter er sluttet sammen i Kinki-kirken. Også på NLM's felt er menighetene sluttet sammen i en selvstendig kirke: «Vest-Japans Lutherske Kirke». Samarbeidet mellom disse misjoner og de to selvstendige lutherske kirker har gått meget godt, men så har misjonærene i stedet hatt en annen ytterst stor vanske å stri med, som har stillet dem overfor den største utfordring: *det japanske språk*. Straks kan det også sies at det i Japan ikke er bruk for sosialt-medisinsk arbeid. Alle misjonærer er lærere og forkynnere. Derfor kreves det ekstra mye av dem når det gjelder ferdighet i språket.

Selvsagt er det aktuelt med en del undervisning på engelsk, her som i Hong Kong og på Taiwan. Særlig er engelske språk-klasser, kombinert med bibelforklaring, aktuelle. Men da kristendommen er så ny for dem, kan utbyttet de får av slik undervisning variere mye.

«Intet vites med sikkerhet om det japanske språks slektskapsforhold», fastslår H. Henne i sin artikkel i Gyldendals Store Leksikon.¹⁶ Det kan ha tilknytning til koreansk, men er vidt forskjellig fra kinesisk: «Den lydige utvikling har ført til at det er opptatt store mengder ord (d. e. fra kinesisk) med lik uttale og forskjellig betydning», skriver Henne videre. Med dette sikter han til at den differerings-evne som kinesisk har, idet ellers like ord som skiller seg fra hverandre ved ulikt tonefall (tonehøyde), er falt bort etterat ordene ble opptatt som lå nord i det japanske språk. Vanskelig er det og at samme tegn i japansk kan stå for helt forskjellige, men dog menings-*beslektede* ord. Dette har sin forklaring i at det ene av ordene fulgte med tegnet over fra Kina til Japan, mens det andre ordet mer er en nyskaping på japansk mark.

Folk som kjenner begge språk, kan fortelle at japansk er mye vanskeligere en kinesisk. Dessuten kommer dette med det kompliserte skriftsystemet inn og forverrer situasjonen for europeeren som skal

¹⁵ Artikler om *Japan*: FNMS s. 173–196 (T. Sandvik); «I Herrens tjeneste» II s. 57–80 (O. Uglem). Vi intervjuet misjonærene A. Hoaas, A. Grønning, B. Jakobsen.

lære språket. Professor Henne skriver: «Det fantes ingen skrift i japansk før den kinesiske ble innført ca. 400 år etter Kristus. Nåtidens japanske skrift består dels av vanlige kinesiske (tegn), dels av to stavel-sesalfabeter, *hiragana* og *katakana*. – Japansk skrift kan betegnes som den mest kompliserte skrift som er i bruk i noe kulturspråk i verden i dag.»¹⁶

*Ecuador*¹⁷

Den Norske Santalmisjon's arbeid i Ecuador i Sør-Amerika er så ungt at det først i 1972 kom med i misjonens trykte 3-årsmelding. Her er kultursituasjonen en totalt annen enn på de gamle marker i India. Det skrives: «Selve oppbygningen av misjonsarbeidet kommer til å følge et noe annet mønster enn det vi har brukt i Østen.» (3-årsmeldingen, sml. note 10). Også den konkrete «språkernes utfordring» er selvsagt da av en annen art. Men den er der, og skaffer både heimeledelse og misjonærer og innfødt kirke mange aktuelle problemer.

Språksituasjonen i Ecuador kan neppe sammenlignes med den vi finner på noen av de marker vi til nå har tatt for oss. Ikke på noen av feltene i Afrika eller Asia har et *europæisk* språk en så dominerende innflytelse som i denne staten. Det dreier seg om *spansk*. Vanligvis læres jo dette ikke ved norske gymnas, bare det er et handicap for misjonskandidatene. Men til gjengjeld er spansk et indoeuropeisk språk, og hører derfor til samme språkfamilie som norsk. Så noen uoverkommelige vanskeligheter kan man neppe si at språket byr på for nordmenn. Ordforrådet vil våkne studenter kjenne igjen fra engelsk, fransk eller latin.

Stammespråket i Ecuador er kalt *quetchua*. Ordet betegner det språket som ble innført som det offisielle i incaenes rike, et rike som hadde sitt sentrum ved Titicaca-sjøen i Peru og nådde høyden av sin makt 100 år før spanjolene kom. Hele stammer ble flyttet nordover, og språk og kultur ble tatt med, bl. a. også til det indre fjellplatå i Ecuador. På øst-siden av vannskillet ned mot jungelen finnes en hel del beslektede språk, og de kalles kort for jungel-quetchua.

Det Nye Testamente er oversatt til quetchua. Arbeidet er bl. a. utført av språkforskeren Schultze, med delvis støtte fra Bibelmisjonen

16 H. Henne, i art. om Japan i Gyldendals Store Leksikon 1. utg. bind II sp. 3902f.

17 Se art. om *Ecuador* i Santalmisjonens 3-årsmelding, 1969–72, Oslo 1972 s. 19–24.

Vi intervjuet misjonærene G. Seierstad og B. Willoch. Sml. også «På tre kontinenter», Oslo 1972.

i Norge. Nyttet av å kunne quetchua avhenger av hva slags misjonsarbeid det dreier seg om. Det er til nå bare én av Santalmisjonens misjonærer i Ecuador som har ofret særlig mye tid på å lære språket (Anne-Helene Utgaard). Evangelisk arbeid på mer avsides steder, vekk fra den Pan-Amerikanske hovedvei som skjærer gjennom landet, vil nok etter hvert føre til at misjonen må «sette flere på» quetchua. Når det hevdes at «quetchua er et døende språk», så er vel det omtrent like «sant» som det i 1850 var å si at «lappisk (samisk) dør snart ut». I hvert fall er det et interessant trekk at man i Peru under revolusjonen for noen år siden byttet ut engelsk med quetchua. Det fins ytterst lite litteratur på språket, bortsett fra de tidligere deloversettelser av NT og den nye fullstendige utgaven som er under fullføring (trykning). De evangeliske misjoner fra Nord-Amerika som arbeidet i landet før Santalmisjonen kom, hadde helst lite syn for nyttet av litteratur utenom Bibelen.

Vi har nå, uten å hefte oss altfor mye med detaljer, skildret vesentlige trekk ved språksituasjonen, slik det oppleves på våre tre misjonsselskapers forskjellige felter. Det dreide seg om eldre og nye felter i 5 land i Afrika, 2 på den indiske halvøy, 3 i det fjerne Østen (inkl. Hong Kong) og 1 i Sør-Amerika. Muhammedanermisjonens arbeid i (Vest-) Pakistan (aktuelle språk urdu og arabisk) og Israelmisjonens arbeid i Israel (nødvendig språk ny-hebraisk, og event. visse europeiske språk) er ikke kommet med i oversikten.

I artikkel 2 vil vi gi en mer systematisk vurdering.